

FRIES LEVEND ERFGOED
Werken aan verscheidenheid

**FRIESE RASSEN EN GEWASSEN EN
NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW**

www.frieserassenengewassen.nl
info@frieserassenengewassen.nl

Platformreeks nummer 6, oktober 2022

Samenstelling en tekst: Johannes Spysma
Grafische verzorging: STIP, Leeuwarden, www.stipwerk.nl

Prijs losse verkoop: €2,50.

Bank: NL 16 TRIO 01976 46 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen.

Deze brochure is een uitgave van het 'Platform Friese Rassen en Gewassen' waarin de organisaties die zich richten op het behoud van de Friese landbouwgewassen, dierenrassen, fruitrassen en oorspronkelijke houtige gewassen samenwerken.

De publicatie kwam tot stand door een financiële bijdrage van de Provincie Fryslân.

Hoe klein het in wereldverband ook is, Nederland behoort tot de top 3 van de grootste exporteurs van agrarische producten. Fryslân heeft er een belangrijk aandeel aan. Dit heeft een keerzijde: de in Nederland resterende biodiversiteit is de laagste van alle EU-lidstaten.

De oorzaak moet gezocht worden in de eenzijdige aandacht voor productie. Steeds vaker wordt een oplossing van dit vraagstuk gezocht bij een *natuurinclusieve landbouw*. Dit is een vorm van duurzame landbouw die optimaal gebruik maakt van natuurlijke processen en deze integreert in de bedrijfsvoering. Deze landbouw veronderstelt een gezonde bodem, produceert voedsel binnen de grenzen van de natuur, milieu en leefomgeving en heeft een positief effect op de biodiversiteit en het klimaat. Aldus Jan Willem Erisman e.a. in de brochure 'Maatregelen Natuurinclusieve landbouw'.

Bij de natuurinclusieve akkerbouw gaat het om maatregelen als het verruimen van het bouwplan, bij de melkveehouderij onder meer om blijvend of kruidenrijk grasland. Landschapselementen horen er ook bij. Volgens 'Boerenatuur', de koepel van bij het agrarisch natuurbeheer werkzame *gebiedscollectieven*, heeft deze landbouw onder meer als doel de biodiversiteit op en om het boerenland te versterken. Wat kan de bijdrage van de teelt van Friese of met Fryslân verwante rassen zijn aan het in de provincie tot stand komen van een natuurinclusieve landbouw.

Platform Friese Rassen en Gewassen

Met het oog op het in stand houden van de Friese en met Fryslân verwante rassen en gewassen hebben de organisaties die hier zorg voor dragen zich verenigd in het 'Platform Friese Rassen en Gewassen'. Daartoe behoren:

Stichting Roodbont Fries Vee
Fries-Hollands Rundveestamboek
Nederlands Zwartbleschapsamboek
Zwartbles-Fokkersgroep
Frysk Melkskiepeamboek
Landelijke Fokkersgroep Nederlandse Landgeiten - afd. Fryslân
Nederlandse Vereniging Stabij- en Wetterhounen
Friese Hoenderclub/Fryske Hinneklub
Werkverband Friese Rassen
Stichting Fruit yn Fryslân
Vrienden van het oude fruit
'Herbarium Frisicum'

Collecties

De door *dierenorganisaties* beheerde collecties van Friese of met Fryslân verwante dierenrassen omvatten:

Het Friese paard
Een tweetal koeienrassen
Een tweetal schapenrassen
Een tweetal hondenrassen
De Friese hoenders
De Nederlandse landgeit

De door het *Werkverband Friese Rassen* beheerde collectie van Friese of met Fryslân verwante landbouwgewassen bestaat uit:

Een en veertig knolgewassen
Twintig oliegewassen
Veertien meelvruchten
Dertig peulvruchten
Vijf wortelgewassen
Een uienras

Een bloemgewas
Een steelgewas
Een bladgewas en
Een klavergewas

De door *Fruit yn Fryslân* (FYF) beheerde fruitcollectie bestaat wat de in de provincie ontstane soorten betreft uit:

Een perenras
Een elftal appelrassen
Een pruimensoort en
Drie bessenrassen.

De *Vrienden van het oude fruit* beheren vier door hen erkende Friese appelrassen.

Landschapsbeheer Friesland, Staatsbosbeheer en *It Fryske Gea* hebben in Fryslân voorkomende houtige gewassen laten inventariseren.

Dit heeft geleid tot:

zeventig bomensoorten
vierendertig struiken
vijf klimplanten
zeventig bramensoorten

Het Herbarium Frisicum in Wolvega maakt met herbaria een droge collectie van de Friese landbouwgewassen. Een deel werd als natte collectie opgeslagen in alcohol.

Zie voor een globale beschrijving van de dierenrassen, landbouwgewassen, fruitrassen en houtige gewassen de lijst van publicaties achterin deze brochure.

Biodiversiteit

Door Marlies Sanders en Judith Westerink wordt in 'Op weg naar een natuurinclusieve landbouw' een onderscheid gemaakt tussen: (1) Genetische biodiversiteit, afhankelijk van raskenmerken van soorten van de gebruikte rassen en gewassen; (2) Functionele biodiversiteit waartoe o.m. bodemdiversiteit en verscheidenheid van rassen en soorten wordt gerekend; (3) Begeleidende biodiversiteit, dat is de verscheidenheid die voortvloeit uit of afhankelijk is van landbouwpraktijken en (4) Nabijgelegen biodiversiteit: verscheidenheid zonder landbouwproductie maar die er wel van afhankelijk is, zoals natuur en landschapselementen.

Genetische diversiteit

Met het oog op het bevorderen van genetische diversiteit zou in Fryslân meer dan nu het geval is door de landbouw gebruik kunnen worden gemaakt van de Friese en met Fryslân verwante rassen en gewassen.

Bij de *dierenrassen*, hebben we het met name over de Friese koeien en Friese schapenrassen. De Friese hoenders kunnen er ook bij gerekend worden. Het Friese paard dient tegenwoordig recreatieve doeleinden.

Het zeldzame runderras *Friese Roodbonte* kan tot de dubbeldoelkoeien gerekend worden. Het ras is uitermate geschikt is voor vlees- en melkproductie.

Van het zeldzame ras *Fries-Hollandse Zwartbonte* zijn er wat meer. Ook deze runderen behoren tot de dubbeldoelkoeien met bovengenoemde eigenschappen.

Tot de *Friese hoenders* behoren twaalf erkende kleurslagen. Ze leveren veel eieren, de opbrengst van vlees is minder dan van sommige andere hoenderrassen.

De beide Friese hondenrassen zijn uitstekende erfbewakers.

Zie voor meer informatie over de Friese dierenrassen de lijst van publicaties achter in deze brochure.

Van de ongeveer tien in de provincie ontwikkelde *Friese hoogstamfruitrassen* zou in boomgaarden bij boerderijen met het oog op de biodiversiteit meer gebruik kunnen worden gemaakt. Veel van wat er in boomgaarden stond is bij de aanleg van ligboxstallen en door het rijksbeleid verloren gegaan. Bedrijven kunnen deze fruitrassen inzetten bij de erfbeplanting of ze kunnen met de Friese fruitrassen zorgen voor een mooie inpassing in het landschap. Bovendien is de oogst potentieel geschikt om te vermarkten als Fries streekproduct. Zie voor details over deze fruitrassen de brochures over dit onderwerp in de lijst van publicaties.

Dan zijn er de Friese en met Fryslân verwante *landbouwgewassen*. Ze zijn in de provincie ontwikkeld, of ze kwamen er vroeger voor maar zijn in onbruik geraakt. Met het oog op het bevorderen van biodiversiteit in de akker- of tuinbouw kunnen ze opnieuw geteeld worden.

Bij de akkerbouw gaat het om de in de brochures over dit onderwerp globaal of meer uitgebreid beschreven gewassen. Het zijn Friese of met Fryslân verwante granen of boekweit, peulvruchten, olievruchten, ui- en wortelgewassen, knolvruchten (aardappelen en koolrapen) en Koudumer bloemkool en een Frieserabarber. Momenteel zijn de belangrijkste bij de akkerbouw geteelde gewassen snijmais, tarwe en aardappelen. Maispercelen en wintergranen bieden geen geschikt leefgebied voor akkervogels. Stroken gewassen (bijvoorbeeld boekweit, vlas) kunnen rondom in de

teelten gebruikt worden. De door het Werkverband geïntroduceerde peulvruchten, ui- en wortelgewassen, knolvruchten en bloemkool bieden een aangrijpingspunt voor een grotere diversiteit van de geteelde producten.

Het toepassen van deze gewassen in akker- en tuinbouw past binnen het streven vlees te vervangen door eiwitrijke peulvruchten. De honderdentien door het Fries Werkverband verzamelde landbouwgewassen zijn meer uitgebreid beschreven. Zie de lijst met publicaties achter in deze brochure.

Voorbeelden

Aan de verscheidenheid bij functionele biodiversiteit werd of wordt in de bedrijfsvoering of in het bouwplan al op een aantal plekken in de provincie tegemoet gekomen.

Zo verbouwt of verbouwde de familie Wilman in Engwierum op zandgrond Woudgeeltjes, de Friese Gele Woudboon en de Reade Krobbe. Op de klei werd door hen onder meer Vierrijige Zomergerst geteeld.

In grasland kan de stikstoflevering door kunstmest of dierlijke mest grotendeels worden vervangen door stikstofbinding met bacteriën in de wortelknolletjes van klaver. De Fries-Groninger Witte Klaver die eerder veel in het Noorden werd toegepast biedt een uitstekende mogelijkheid hierin te voorzien. Bovendien heeft deze klaver het voordeel dat het, in tegenstelling tot het uit het buitenland aangetrokken zaad, de vruchtbaarheid van het grazend vee bevordert. Er zit minder jodium in de melk, het is wintervast.

Sjoerd Deinum van de Graasboerderij in Sondel kruiste zijn Holstein-Frisian koeien met de Fries-Hollandse Zwartbonte.

Dit resulteerde in koeien die de kosten van krachtvoer uitsparen, omdat ze - zoals de Friese koeien gewend waren - vrijwel uitsluitend met gras gevoerd worden.

Siebren Reitsma in Allingawier is met zijn Friese Roodbonten niet meer gefixeerd op melkopbrengst, hij rekent ook met wat zijn koeien in ander opzicht waard zijn. Ze hebben een langere levensduur, krijgen veel minder voer dan de gangbare HF-koeien. Doordat ze goed beveleesd zijn, brengen ze bij de slager meer op.

Het gebruik van de *Friese fruitrassen* heeft betekenis, doordat hoogstamfruitbomen een groot genenreservoir vormen. Als dan ook nog de in Fryslân ontwikkelde of gesignaleerde soorten rond boerderijen of elders toegepast worden, draagt dit bij

aan de cultuurhistorie. Evenals de dierenrassen en landbouwgewassen, horen ze bij het Fries levend erfgoed en kunnen ze onderdeel zijn van Friese streekproducten.

Kruidenrijk grasland

Een voorbeeld van begeleidende diversiteit is de toepassing van *kruidenrijk grasland*. Bij het propageren van de natuurinclusieve landbouw wordt het belang hiervan geregeld benadrukt. Ruwvoer van zulke graslanden kan, aldus een door Sanders en Westerink genoemd onderzoek, bij dubbeldoelkoeien die door hun afkomst er aan gewend zijn, als voer dienen.

Hoewel dubbeldoelkoeien, zoals de Friese Roodbonte en de Fries-Hollandse Zwartbonte over het algemeen minder melk geven dan de gangbare niet-zeldzame runderen, heeft deze een hoger eiwitgehalte en vetzuursamenstelling. Ook is het vlees van uitstekende kwaliteit.

Bovendien hebben dubbeldoelkoeien lage gezondheidskosten. Ze hebben stevig beenwerk en harde klauwen waardoor ze, mede door het lichte gewicht, geschikt zijn voor begrazing van natte graslanden.

Nabijgelegen biodiversiteit

Een voorbeeld van nabijgelegen diversiteit die niet direct voorkomt uit de landbouw, maar waar deze wel invloed op heeft, zijn de *houtige gewassen* die we onder meer aantreffen in Friese houtwallen.

We hebben het over de autochtone bomen en struiken die zich na de IJstijden op natuurlijke wijze zonder menselijke inbreng gevestigd hebben. De mens heeft door de wijze waarop de landbouw werd uitgeoefend wel invloed gehad op de omstandigheden in het landschap waaronder dit gebeurde. Autochtone bomen en struiken leveren een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit en de ecologische waarde van landschappen.

Ze werken ook positief uit op het weren van ziekten en plagen, op de beschutting en ze bieden broedgelegenheid voor vogels en kleine zoogdieren. Ze dragen bij aan koolstofopslag in de bodem.

In Fryslân zijn ze onder andere in kaart gebracht in Zuid- en Noordoost Fryslân, in Gaasterland en op de eilanden. Een en ander wordt globaal beschreven in de aan dit onderwerp gewijde brochure. Zie de lijst achter in deze brochure.

Stimuleren van biodiversiteit

De overheid kan helpen keuzes te motiveren in de bedrijfsvoering die gunstig zijn voor de biodiversiteit.

Praktijknetwerken, zoals deze genoemd worden in de door het provinciaal bestuur uitgebrachte beleidsbrief over haar landbouwbeleid, kunnen hieraan bijdragen. Zoals ook de opleidingen en onderzoeksinstituten. Onderzocht zou kunnen worden welke psychologische mechanismen op het maken van keuzes voor de toepassing van de Friese rassen en gewassen in akkerbouw, tuinbouw en veeteelt in het geding zijn. Bedrijven kunnen worden gefaciliteerd met het ontwikkelen van keurmerken. De consument stelt daarin volgens J. Loonstra en M. Verhoeven in gezonde zuivel meer belang dan in uiteenzettingen over de betekenis van biodiversiteit. Daarin kan de bijdrage van de omgeving aan het bevorderen van biodiversiteit tot uitdrukking komen. Voor landbouwers die bewust aandacht besteden aan de biodiversiteit zou een Biodiversiteitslabel ontwikkeld kunnen worden.

Het burgerinitiatief 'Kening fan 'e Greide' en de onlangs door Living lab Fryslân ingestelde adviespool zetten zich in voor de natuurinclusieve landbouw. De Friese rassen en gewassen zijn daarbij tot nu toe nauwelijks aan bod gekomen.

De agrarische natuurverenigingen zijn per 1 januari 2016 in Fryslân opgegaan in zeven grote *gebiedscollectieven*. Door deze aanpak van het agrarische natuurbeheer kunnen resultaatafspraken worden gemaakt, waarbij ook de toepassing van Friese rassen en gewassen betrokken wordt.

Melkveebedrijf Sinnige in Damwâld en melkveehouder M. Dijkstra in Aldeboarn zijn beide voorbeelden van hoe de in- en verkoop van voer en producten zoveel mogelijk op regionale schaal plaatsvindt. Het bedrijf van Sinnige moet volgens de eigenaar als kringloopbedrijf in balans zijn met alles wat er binnen komt en wat weer van het erf gaat. Dijkstra zoekt het in transparant zijn: het bedrijf open gooien voor publiek, presentaties geven en vooral kinderen bij de boerderij betrekken.

Een aantal boeren zoekt het ook in "een verbrede landbouw".

Daar hoort niet alleen bij dat deze bijdraagt aan het in stand houden en verbreden van natuur. Recreatie bij de boer, zorgboerderijen, agrarische streekproducten bieden mogelijkheden voor extra inkomsten. Friese rassen en gewassen kunnen hierbij betrokken worden.

Een gezonde relatie tussen landbouw en natuur treffen we ook aan bij de *biologische landbouw*.

Volgens een recent Trendrapport, uitgebracht door de brancheorganisatie van

biologische boeren Bionext, besloeg dit areaal in Fryslân in 2021 9.167 hectare. In omschakeling was in dat jaar 435 hectare.

Het aantal biologische bedrijven omvatte in 2021 4.3 procent van het totale landbouwareaal. In Flevoland was het 14.8 procent. Het Nederlandse percentage was in totaal 4.6 procent.

De biolandbouw in Nederland blijft achter bij de rest van de EU. Het gebrek aan perspectief voor de boeren en het stikstofvraagstuk zou daarbij volgens Bionext een rol kunnen spelen.

De organisatie BOWEB die voor de verspreiding van biologische producten onder de consumenten zorgde, is opgegaan in het Noordelijke HOFWEB.

Voor consumenten met een smalle beurs zijn de prijzen van biologische producten doorgaans te hoog.

Agrobiodiversiteit

De verscheidenheid van soorten in de landbouw wordt aangeduid met het begrip *agrobiodiversiteit*. Deze heeft niet alleen betrekking op de landbouwkundige productie, maar ook op levende wezens die de bodemvruchtbaarheid versterken. Bestuivende insecten horen er ook bij.

Het behoud van zulke *genetische bronnen* is volgens de door het Rijk uitgebrachte nota 'Bronnen van ons bestaan' een wezenlijk aspect van de duurzame ontwikkeling. Nederland kent het *in situ*- en *ex situ*beheer van genetische bronnen. In Fryslân wordt dit verzorgd door het 'Platform Friese Rassen' waarbij de Friese en met Fryslân verwante landbouwgewassen, fruitrassen, dierenrassen en houtige gewassen zijn ondergebracht. Het erbij aangesloten 'Werkverband Friese Rassen' onderhoudt een collectie van meer dan honderd landbouwgewassen die in de provincie ontwikkeld zijn of er vroeger voorkwamen. De negen Friese dierenrassen worden gekoesterd door de daartoe opgerichte verenigingen of stamboeken. 'Stichting Fruit yn Fryslân' en anderen richten zich op het ontwikkelen en het behoud van in Fryslân ontwikkelde en ermee verwante appel- en perenrassen. Het Platform besteedt ook aandacht aan de houtige gewassen: de eerder in deze brochure genoemde bomen, struiken en klimplanten die na de laatste IJstijd op natuurlijke wijze zijn ontstaan.

Living Lab Fryslân

Het *Living Lab Fryslân* stimuleert en ondersteunt initiatieven en projecten die gericht zijn op de ontwikkeling van natuurinclusieve oplossingen binnen de landbouw. Het

Lab werkt zowel op regionaal, landelijk als in Europees verband. Binnen deze innovatieve test- en ontwikkelomgeving komen ideeën samen en vinden experimenten plaats.

De organisatie zoekt uitvoerbare antwoorden op de vraag hoe natuurinclusieve en kringlooplandbouw het beste in praktijk kan worden gebracht. Deze is gericht op het ontwikkelen van praktische gereedschappen voor boeren om met deze landbouw aan de slag te gaan. Dit gebeurt in samenwerking met de agrarische gebiedscollectieven, onderwijsinstellingen en kennisinstituten, maar ook met retailers en partijen binnen en buiten de zuivelketen.

Het Living Lab is voortgekomen uit een werkgroep bestaande uit leden van Kening fan 'e Greide, de Agrarische Collectieven, Natuurorganisaties, LTO en de Versnellingsagenda Melkveehouderij Noord-Nederland. Het wordt gefinancierd door de provincie Fryslân. In het kader van het EZ-programma 'Natuurvisies/Tweede Natuur' is de organisatie aangewezen als landelijk voorbeeldproject.

Het Lab kan steunen op het toenemend bewustzijn bij overheden, het bedrijfsleven, burgers en tal van maatschappelijke organisaties dat de voedselvoorziening duurzamer, gezonder en robuuster moet worden.

Het kan tot de aandachtspunten van het Lab behoren werk te maken van de mogelijke raakvlakken tussen Friese rassen en gewassen en de natuurinclusieve landbouw.

Het Lab heeft een adviespool ingesteld.

UIT DE PLATFORMREEKS TE BESTELLEN PUBLICATIES

1. *Werken aan verscheidenheid*: werkzaamheden van het Platform Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €2.50
2. De Friese rassen en gewassen en *grondgebruikers* Prijs: €2.50
3. De Friese rassen en gewassen en *receptuur, kookkunst en gastronomie* Prijs: €2.50
4. De Friese rassen en gewassen en *streekproducten* Prijs: €2.50
5. De Friese rassen en gewassen en *ruimtelijke kwaliteit* Prijs: €2.50
6. De Friese rassen en gewassen en de *natuurinclusieve landbouw* Prijs: €2.50
7. De Friese rassen en gewassen en de *stads- en dorpslandbouw* Prijs: €2.50
8. De Friese rassen en gewassen en *educatie* Prijs: €2.50
- 9-11 In een drietal *brochures* wordt verduidelijkt om welke rassen en gewassen het gaat en voorbeelden gegeven van wat er nu al mee gedaan wordt. Prijs: €7.50 per stuk
12. In een *naslagwerk* worden de Friese rassen en gewassen uitgebreid beschreven. Prijs: €10
13. In 2019 verschijnt een uitgebreide *documentatie* met teksten en foto's van de rassen. Prijs: €20
14. In de publicatie '*Tiden hawwe tiden*' wordt de Friese agrarische geschiedenis vanaf het eerste begin tot de huidige tijd beschreven. Per tijdvak wordt vermeld welke Friese en met Fryslân verwante landbouwgewassen, dierenrassen en fruitrassen zich voordeden. Prijs: €10
15. Een globale beschrijving van de *landbouwgewassencollectie* van het Werkverband Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €2,50
16. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *dierenrassen* Prijs: €2,50
17. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *fruitrassen*. Prijs: €2,50
18. Een globale beschrijving van de in Fryslân gesignaleerde *houtige gewassen* Prijs €2,50
19. Het fokken van de Friese of met Fryslân verwante *dierenrassen*. Prijs: €5
20. Het winnen van zaden en knollen van de Friese en met Fryslân verwante *landbouwgewassen*. Prijs: €5
21. Het instandhouden en vermeerderen van het *Friese fruit* Prijs: €3
22. Platform Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €2,50.
23. Een introductie van het aan te bieden zaad in *zakjes en zakken*. Prijs: €2.
24. *FAN FRYSLANS GRUN*: Raamplan voor een gebundelde aanpak van de praktische en economische toepassing van de Friese en met Fryslân verwante dierenrassen, landbouwgewassen, fruitrassen en houtige gewassen. Prijs: €5

Bovengenoemde publicaties kunnen met vermelding van de nummers en het bezorgadres worden besteld door overmaken van de genoemde bedragen op banknummer NL16 TRIO 0197 646 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen. Het gehele pakket kan door overmaking van €100,00 via het vermelde banknummer en via info@werkverband-frieserassen.nl besteld worden. De portokosten bedragen: €10

Door ons periodiek OER blijft u op de hoogte van wat er zich afspeelt bij het Platform Friese Rassen en Gewassen. Voor €10,00 abonnementsgeld in het jaar krijgt u het tijdschrift over de mail toegezonden.

Postabonnees betalen €12,50.

Banknummer: NL 16 TRIO 0197 646 174 t.n.v. Werkverband Friese Rassen.

Vermeld bij de bankoverschrijving uw mailadres of, bij toezending over de post, uw naam en postadres.

Deze brochure is bestemd voor degenen die zich willen verdiepen in de mogelijke raakvlakken tussen de Friese rassen en gewassen en de natuurinclusieve landbouw.

Platform Friese Rassen en Gewassen

www.friesehoenderclub.nl

www.nzs.nl

www.zeldzamerassen.nl/
zwartbles-fokkersgroep

www.roodbontfriesvee.nl

www.melkschappen.nl

www.fruitynfryslan.nl

www.vriendenvanhetoudefruit.nl

www.bagghelhof.nl

www.szh.nl

www.werkverband-frieserassen.nl

www.frieshollands.nl

www.herbariumfriscum.nl

www.dekruidhof.nl

www.nvsw.nl

www.landgeit.nl